

Toplum Hizmeti Çalışmalarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi*

Asım ARI, Zühal ÇUBUKÇU, Pınar GİRMEN, Esra EREN, Ayşe DÖNMEZ, Burak Yasin YILMAZ, Elif AYDOĞDU ÖZOĞLU, Mikail YALÇIN, Tuğba İNCİ, Yasir ARMAĞAN, Zeynep AKIN, Zeynep KILIÇ**

Toplum Hizmeti Çalışmalarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi

The Evaluation of Teacher Opinions Regarding Community Service Practices

Özet

Abstract

Bu araştırmanın amacı, Eskişehir ilinde üç ortaokulda gerçekleştirilen toplum hizmeti çalışmalarına ilişkin öğretmen görüşlerini belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımından yararlanılmıştır ve veriler görüşme yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmanın katılımcılarını üç ortaokulda görev yapan ve proje kapsamında yapılan etkinliklere katılan 21 branş öğretmeni oluşturmuştur. Sonuç olarak öğretmenler, toplum hizmeti çalışmalarının öğrencilerde ortak bir davranış biçimi sergilemeyi kolaylaştırdığını, bu tarz çalışmaların öğrenciler için faydalı olduğunu ve öğrencilerde bilinç ve farkındalık artışı sağladığını düşünmektedir. Ayrıca öğretmenler; araştırma kapsamında gerçekleştirilen çalışmalara yönelik aile katılımının sağlanması, etkinliklerin farklı yerlerde ve farklı malzemelerle yapımı gibi öneriler sunmuşlardır.

The aim of study was to determine the teacher opinions regarding community service practices implemented in three secondary schools in Eskişehir. Qualitative research design was used in the study and data were obtained using interviews. Research participants were 21 branch teachers who served in three secondary schools participated in the activities carried out under the project. As a result, teachers think that community service practices are useful for students and make it easy for them to act commonly, and this kind of practices increase awareness of students. Moreover, teachers have offered some suggestions like performing the activities in different places by using various materials and enabling parent participation for activities performed within the scope of research.

Anahtar Kelimeler: Toplum hizmeti, topluma hizmet uygulamaları, sosyal etkinlik, ortaokul

Key Words: Community service, community service practices, social activity, secondary school.

1. Giriş

Ülkelerin eğitim sistemleri, sağlıklı bir toplumun oluşturulması ve istenilen insan gücünün yetiştirilmesinde önemli faktörlerden biri olarak görülmektedir. Toplumu oluşturan bu bireylerin yetişmesinde aile, sosyal ve kültürel çevre, ekonomik koşullar yanında aldıkları eğitimin önemli

* Bu çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından 201321018 nolu proje olarak desteklenmiştir.

** Doç. Dr. Asım ARI, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ari@ogu.edu.tr; Doç. Dr. Zühal ÇUBUKÇU, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, zcubukcu@ogu.edu.tr; Doç. Dr. Pınar GİRMEN, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, pgirmen@ogu.edu.tr; Yrd. Doç. Dr. Esra EREN, Arş. Gör. Ayşe DÖNMEZ, Arş. Gör. Burak Yasin YILMAZ, Arş. Gör. Elif AYDOĞDU ÖZOĞLU, Arş. Gör. Mikail YALÇIN, Arş. Gör. Tuğba İNCİ, Arş. Gör. Yasir ARMAĞAN, Arş. Gör. Zeynep AKIN, Arş. Gör. Zeynep KILIÇ

etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda kendini gerçekleştirmiş bireylerin yetişmesinde okullara büyük rol düşmektedir. Okullarda öğrencilere eğitim ve öğretim programıyla çeşitli bilgi, beceri, yeterlilikler aktarılmaya çalışılmakta; öğrencilerin fiziksel, zihinsel, ruhsal açıdan bütüncül şekilde yetişmeleri sağlanmaktadır.

Eğitimin ve öğretimin planlı şekilde gerçekleştirildiği kurumlar olan okullarda öğretim programları aracılığıyla her ders ve her yaş düzeyinde belirli bilgilerin öğrencilere kazandırılması planlanmıştır. Ancak okulların işlevi sadece bilgi aktarmak değil; yukarıda da ifade edildiği gibi birçok yönden öğrencinin gelişimini sağlamaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında örtük programlar ve eğitim programları aracılığıyla da öğrencilere bazı değerlerin aktarılması planlanmaktadır. Bu bağlamda eğitim öğretim programlarının içerisinde farklı etkinliklere yer verilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) 2005 yılında yayınlanan İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği kapsamında yer alan toplum hizmeti çalışmaları bu bakış açısının bir yansıması olarak ele alınabilir. Toplum hizmeti çalışmaları, toplumsal duyarlılık, farkındalık, etkili iletişim, dayanışma ve işbirliği, özgüven ve toplumsal sorumluluk bilinci oluşturmayı hedeflemektedir. Teorik ve pratik çalışmaları bütünleştirecek nitelikte, Topluma Hizmet Uygulamaları dersinin uygulama etkinlikleri, sınıf ortamından farklı olarak toplumla iç içe gerçekleşmektedir (Kuzucu ve Kamer, 2009). Bu bağlamda öğrencilerin farklı yaşantılar yoluyla söz konusu değerleri içselleştirmelerine ve yeni beceriler kazanmalarına yardımcı olunmaya çalışılmaktadır.

Bakanlık düzeyinde yaşanan söz konusu bu değişim, yükseköğretim alanında etki yaratmış ve 2006 yılında güncellenen eğitim fakülteleri programında “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi yer almıştır. Topluma hizmet uygulamaları dersinde “*öğrencilerin toplumun güncel sorunlarını belirleme ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlamaları; panel, konferans, kongre, sempozyum gibi bilimsel etkinliklere izleyici, konuşmacı ya da düzenleyici olarak katılmaları*” amaçlanmıştır (YÖK, 2008). Topluma hizmet kavramı terim olarak ilk kez 1966 yılında ABD’de kullanılmış olup uzun yıllar boyunca öğretmen yetiştirme programlarının parçası haline gelmiştir (Elma ve diğerleri, 2010). Ancak Türkiye’de bu kavram, son yıllarda eğitim ve öğretim programlarında vurgulanmaktadır.

İlköğretim okullarında ders dışı etkinlik olarak “toplum hizmeti çalışmaları” başlığı altında çalışmalar yapılmaktadır. Milli Eğitim Temel Kanunu’nun (1973) genel amaçları incelendiğinde de öğrencilerin topluma karşı olan sorumluluklarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda önemi sıklıkla vurgulanan toplum hizmeti çalışmaları, öğrencilerin topluma karşı olan sorumlulukları konusundaki farkındalıklarını geliştirmek için sayısız deneyim sunmayı gerektirmektedir. Bu uygulama, ders programlarının yanı sıra öğrencide güven, sorumluluk, dayanışma, yardımlaşma, işbirliği, farkındalık duygusu geliştirme gibi nitelikleri kazandırmaya yöneliktir. MEB (2005) tarafından yayınlanan yönetmelikte toplum hizmeti, aşağıda yer alan şu etkinlikleri kapsamaktadır:

- Velilerin okulla iş birliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapmak,

- Okulu ve çevresinin güzelleştirilmesi, bakım ve onarımının yaptırılması yönünde çalışmalar yapmak,
- Kendi okulunun veya imkânları yetersiz diğer okulların kitap, araç-gereç ve ihtiyaçlarını gidermek için kampanyalar düzenlemek,
- Alt ve diğer sınıflardaki öğrencilerin ders, ödev ve proje çalışmalarına yardımcı olmak,
- Toplumda Türkçeyi doğru, güzel, etkili kullanma bilincini geliştirme ve kitap okuma alışkanlığını kazandırmaya yönelik çalışmalar yapmak,
- Çevreyi korumak, güzelleştirmek, parklar oluşturmak, tarihî ve kültürel değerlerimizi korumak ve yaşatmak için çalışmalarda bulunmak,
- Toplum kurallarına uyulması için öğrencileri ve halkı bilinçlendirme çalışmaları yapmak,
- Trafik kurallarına uyulması için öğrencileri ve halkı bilinçlendirme çalışmaları yapmak,
- Okul bahçesini, çevreyi, boş arazi ve alanları ağaçlandırmak, erozyonla mücadele etmek, yok olmaya yüz tutmuş bitki türlerini korumak ve yetiştirmek için çalışmalar yapmak,
- İhtiyaç sahibi insanlara yardımcı olmak,
- Çevrelerindeki yaşlı ve bakıma muhtaç insanlara günlük işlerinde yardımcı olmak,
- Huzur evlerinde ve çocuk yuvalarındaki insanların hayatlarını kolaylaştırıcı, onların toplumla kaynaşmalarını sağlayıcı çalışmalar yapmak,
- Kimsesiz, engelli ve sokakta yaşayan çocuklara yardımcı olmak,
- Sosyal hizmet amaçlı sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına destek sağlamak.

Yukarıda yer alan maddeler toplum hizmeti çalışmaları için bir çerçeve olmaktadır. Söz konusu maddelere yönelik hazırlanan etkinliklerle öğrencilere, amaçlanan nitelikler kazandırılmaya çalışılmaktadır. İlgili literatür incelendiğinde ilköğretim düzeyinde yapılan çalışmaların bir kısmının toplum hizmeti çalışmalarının yapılışı ve belirlenen niteliklerin kazanımına yönelik olduğu; bir kısmının ise bu uygulamaların başka değişkenlerle ilişkilerine odaklanan çalışmalar olduğu görülmüştür. Örneğin, Driskill (2010), okullarda topluma hizmet uygulamalarının nasıl yapıldığını incelemiştir. Gömleksiz ve Kılınc (2015), ortaokul öğretmenlerinin sosyal kulüp kapsamında yapılan toplum hizmeti çalışmalarına ilişkin görüşlerini belirlemiştir. Bulut ve Kara (2012), sosyal bilgiler dersi kapsamında toplum hizmeti uygulamalarını ve sosyal kulüpler yoluyla değer kazanımını incelemiştir. Emerson (2007) ise ilköğretim okullarında toplum hizmeti çalışmaları ile empati arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışma sonunda uygulamaya katılan öğrencilerin empati duygusunun yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bilig ve Klute (2003) ise toplum hizmeti çalışmalarına katılmanın öğrencilerin okula bağlılıkları ve başarıları arasında farklılık olup olmadığını incelemiştir. Bu çalışmada, 2-5

arasındaki sınıflarda okuyan öğrencilerden toplum hizmeti çalışmalarına katılanların katılmayanlara göre bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak okuldaki görevlere daha bağı oldukları belirlenmiştir. Oral (2002) tarafından yapılan çalışmada, ilköğretim öğrencilerinin sosyal katılımları incelenmiştir. Çalışmada topluma hizmet programına katılan öğrencilerin yardım etme, empati, farkındalık ve iyilik yapma gibi davranışlarında gelişme olduğu görülmüştür. Görüldüğü gibi toplum hizmeti çalışmaları, öğrencilere bilişsel, duyuşsal ve davranışsal açıdan çeşitli nitelikleri kazandırmaktadır.

Toplum hizmeti çalışmaları kapsamında amaçlanan niteliklerin kazandırılması ve etkinliklerin hazırlanmasında öğretmenlere önemli roller düşmektedir. Bu bağlamda okullarda yapılacak toplum hizmeti çalışmaları kapsamındaki ilgili yönetmeliğin yayınlanmasının ardından söz konusu değişim daha önceden de değinildiğini gibi yükseköğretim alanında da yerini bulmuş ve 2006 yılında eğitim fakültelerinin programlarına eklenmiştir. İlgili alanyazın incelendiğinde Türkiye’de toplum hizmetine yönelik akademik çalışmaların çoğunlukla üniversitelerde yer alan “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi kapsamında gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların çoğunun topluma hizmet uygulamaları dersinin işleyiş süreci, kazanımları, etkinlikleri bağlamında öğretmen adaylarının görüşlerin açığa çıkarıldığı çalışmalar (Alakoç-Pirpir, Girgin-Büyükbayraktar, Yıldız-Çiçek, Konuk-Er, 2014; Bulut, Bulut ve Bulut, 2012; Çevik-Kılıç, 2014; Elma, Kesten, Kıroğlu, Uzun, Dicle ve Palavan, 2010; Erkan, Uludağ ve Burçak, 2012; Gökçe, 2011; Gürol ve Özercan, 2010; Kaya, 2013; Kılınc ve Dere, 2014; Kocadere ve Seferoğlu, 2013; Küçüköğlü, Korkmaz, Köse ve Taşgın, 2014; Özdemir ve Tokcan, 2010; Sönmez, 2010; Tilki, 2011; Uğurlu ve Kırıl, 2012) olduğu görülmektedir. Üniversitelerde okutulan söz konusu derse yönelik sadece öğretmen adaylarının değil, farklı paydaşların da görüşlerini ortaya çıkaran çalışmalarda yapılmıştır. Ekşi ve Cinoğlu (2012) ve Arcagök (2011), eğitim fakültelerinde okutulan bu derse yönelik öğretmen adayları, kurum çalışanları ve öğretim elemanlarının görüşlerini; Kaf-Hasırcı ve Sarı (2013), öğretim elemanları ve öğretmen adaylarının; Ergül ve Kurtulmuş (2014), öğretim elemanlarının görüşlerini ortaya koymuştur. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar farklılık içerse de genellikle yükseköğretim düzeyinde uygulanan dersin işleniş, süreci ve kazandırdığı niteliklere yönelik sıklıkla öğretmen adaylarının görüşlerini ortaya koymaktadır. Ancak söz konusu etkinliklerin okullarda uygulanması aşamasında nasıl bir sürecin işlediği, bu uygulamalara öğretmenlerin nasıl yaklaştığı, nasıl değerlendirdiği diğer bir ifadeyle toplum hizmetine yönelik öğretmenlerin genel görüşlerinin belirlenmesi, söz konusu etkinliklerin planlanması ve geliştirilmesi bağlamında faydalı veriler sunabilir. Bu bağlamda, söz konusu çalışma ile ilköğretim kademesinde ortaokullarda uygulanan toplum hizmeti çalışmalarına yönelik öğretmenlerin görüşlerinin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara yanıt aranmıştır:

1. Etkinliklere katılan öğretmenlerin toplum hizmeti çalışmaları hakkında genel düşünceleri nelerdir?
2. Etkinliklere katılan öğretmenlerin toplum hizmeti çalışmalarının öğrencilere kazandırdıkları hakkındaki görüşleri nelerdir?

3. Etkinliklere katılan öğretmenlerin toplum hizmeti çalışmalarının daha işlevsel olması için önerileri nelerdir?

2. Yöntem

Toplum hizmeti çalışmaları ile ilgili olarak öğretmen görüşlerini belirlemeye yönelik yapılan bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımından yararlanılmıştır. Nitel araştırma, bireylerin ya da grupların bireysel ya da sosyal olarak algıladıkları problemleri anlamaya ve keşfetmeye yöneliktir (Creswell, 2009). Nitel araştırma, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalar olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Nitel araştırmalarda herhangi bir ortamda gerçekleşen bir durumun hangi koşullarda, neden ve nasıl gerçekleştiği ile ilgili olarak durumu birçok boyutuyla resimlemeye çalışılır (Uzuner, 1999). Dolayısıyla nitel araştırmalarda gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmada da öğretmenlerinin toplum hizmeti çalışmaları konusunda görüşleri detaylı olarak irdelenmek istendiğinden nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

2. 1. Katılımcılar

Nitel araştırmalarda örneklem seçimi araştırma amacının özelliği ve araştırmacının sahip olduğu kaynaklarla yakından ilgilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmada nitel araştırmalar için daha uygun olduğu kabul edilen amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklem araştırmacıya zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların ayrıntılı bir biçimde çalışılması olanağı sağlar (Patton, 2002; Glesne, 2012). Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemede temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışmada katılımcıların belirlenmesinde; araştırma süresince toplum hizmeti çalışmalarına yönelik yapılan etkinliklere katılması temel ölçüt olarak dikkate alınmıştır.

Buna göre araştırmaya, 2013-2014 eğitim öğretim yılında, üç farklı ortaokulda görev yapan branş öğretmenleri katılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenler aynı zamanda araştırma kapsamında uygulamalara da katılan öğretmenlerdir. Araştırmaya katılan branş öğretmenleri ile ilgili özellikler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

<i>Cinsiyet</i>	<i>Yaş</i>	<i>Kıdem</i>	<i>Branş</i>	<i>Mezun olunan okul türü</i>
Erkek	31	10	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	Lisansüstü
Erkek	40	15	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	Lisans
Kadın	38	12	Sosyal Bilgiler	Lisans
Kadın	44	23	Görsel Sanatlar	Lisans
Kadın	30	8	İlköğretim Matematik	Lisans
Kadın	42	22	Sosyal Bilgiler	Lisans
Kadın	28	6	İngilizce	Lisans
Kadın	33	12	Görsel Sanatlar	Lisans
Kadın	38	11	Görsel Sanatlar	Lisans
Kadın	27	4	Türkçe	Lisans
Kadın	28	7	Fen ve Teknoloji	Lisansüstü
Kadın	24	1	Türkçe	Lisans
Kadın	40	15	Teknoloji Tasarım	Lisans
Kadın	38	11	Görsel Sanatlar	Lisans
Kadın	27	4	Türkçe	Lisans
Kadın	33	12	Görsel Sanatlar	Lisans
Kadın	40	15	Teknoloji Tasarım	Lisans
Kadın	35	12	Görsel Sanatlar	Lisansüstü
Kadın	29	7	Fen ve Teknoloji	Lisansüstü
Kadın	38	14	Sosyal Bilgiler	Lisansüstü
Kadın	24	1	Türkçe	Lisans

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya 19 kadın ve 2 erkek olmak üzere toplam 21 öğretmen katılmıştır. Öğretmenlerin yaşları 24-44 arasında olduğu ve öğretmenlerden beşinin lisansüstü eğitim yaptığı görülmektedir. Yine, araştırmaya katılan öğretmenlerin kıdemleri 1 ile 22 yıl arasında değişmektedir. Araştırmaya katılan altı öğretmenin branşı Görsel Sanatlar, dört öğretmenin branşı Türkçe, üç öğretmenin branşı Sosyal Bilgiler, iki öğretmenin Din Kültürü Ahlak Bilgisi, iki öğretmenin Fen ve Teknoloji, iki öğretmenin Teknoloji ve Tasarım, bir öğretmenin branşı İngilizce ve bir öğretmenin branşı Matematiktir.

2.2 Verilerin Toplanması

Öğretmenlerinin toplum hizmeti çalışmalarına ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik bu araştırmada veriler görüşme ile toplanmıştır. Görüşme önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için

yapılan, soru sorma ve yanıtlamaya dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci olarak tanımlanmıştır (Stewart ve Cash, 1985; akt: Yıldırım ve Şimşek, 2008). Görüşme, iki ya da daha fazla bireyin, belli amaçla, birinin diğerine doğrudan bilgi aktardığı, sözel ve sözel olmayan iletişim araç ve tekniklerini kullanarak, sohbet havasında gerçekleştirdiği etkileşimdir (Bogdan ve Biklen, 2006).

Araştırma kapsamında öncelikle, gerekli izinler alınmış, toplum hizmeti çalışmalarının gerçekleştirileceği düşünülen okul müdürlerine ve farklı branşlardaki öğretmenlere projenin kapsamı, araştırmacılar tarafından hazırlanan toplum hizmeti etkinlikleri anlatılmıştır. Daha sonra uygulama sürecinin gerçekleştirilmesi için izin verilen okullarda sürece gönüllü olarak katılmak isteyen öğretmenlerle hem uygulamaların hem de görüşmelerin yapılacağı tarih ve saat belirlenmiştir. Belirtilen tarih ve saatlerde hem araştırmacılar hem de öğretmen tarafında toplum hizmeti etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Toplum hizmeti etkinliklerinin kapsamı ve amacına göre bir ders saati ile dört saat arasında uygulanmıştır. Son olarak, öğretmenlerden randevu alınarak belirtilen tarih ve saatlerde görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler; öğretmenler odasında, okulun kütüphanesinde yapılmıştır. Görüşmeler, 10 dakika ile 35 dakika arasında sürmüştür.

2.3 Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin çözümlenmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmada, her bir soruya verilen yanıtların dökümü yapılmıştır. Verilerin dökümünden sonra, veri analiz çerçevesi olarak alt amaçların kullanılmasına karar verilmiştir. Alt amaçlara paralel olarak temalar oluşturulmuştur. Her alt amaca ait öğretmenlerin yanıtları, oluşturulan temaların altına yazılıp görüşme kodlama anahtarı oluşturulmuştur. Görüşme kodlama anahtarında, görüşme yapılan öğretmenlerin tümünün görüşlerini yansıtan temalar ilgili sorular altında seçenek olarak sıralanmıştır. Daha sonra yanıt seçeneklerinin güvenilirliğini belirlemek için üçer öğretmenin görüşme dökümü yansız atama yöntemiyle seçilmiştir. Seçilen üç öğretmen görüşmenin kodlama anahtarı çoğaltılarak alandan bir uzmana verilmiştir. Araştırmacı ve uzman, birbirlerinden bağımsız olarak, görüşme yapılan öğretmen görüşüne uygun bulunan seçeneğin ilgili görüşme kodlama anahtarına işaretlenmesi biçiminde görüşlerini sunmuşlardır. Elde edilen bulgular doğrudan alıntılarla desteklenerek yorumlanmıştır.

3. Bulgular

Öğretmenlere yöneltilen toplum hizmeti çalışmaları hakkındaki sorulardan elde edilen verilerin analizi sonucunda öğretmen görüşleri genel görüşler, öğrencilerin kazandıkları nitelikler ve öneriler olmak üzere üç kategori halinde verilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi toplum hizmeti çalışmalarına öğrencilerle birlikte katılan öğretmenlerden 11’i etkinliklerin faydalı olduğunu; sekizi öğrencileri bilinçlendirdiğini; yedisi öğrencilere farkındalık kazandırdığını; altısı etkili olduğunu; üçü öğrencilerin etkinliklere memnuniyetle katıldı

ğini; ikisi öğrencilerin zevkle çalıştığını; biri öğrencilerin etkinlik sürecinde aktif olduğunu ve biri de etkinlikler sayesinde öğrencilerin empati yapma fırsatı bulduğunu belirtmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlerin Toplum Hizmeti Çalışmaları Hakkında Genel Görüşleri

<i>Genel Görüşler</i>	<i>f</i>
Faydalı olma	11
Bilinçlendirme	8
Farkındalık kazandırma	7
Etkili olma	6
Memnuniyet	3
Zevkle çalışma	2
Aktif olma	1
Empati yapma	1

Toplum hizmeti çalışmalarının öğrenciler açısından faydalı olduğunu belirten K2A3 “*Şimdi öncelikle çok faydalı olduğunu düşünüyorum tabii ki. Toplum olarak ortak bir davranış biçimi sergilemede çok faydalı öncelikle. Öğretmenler olarak biz kendi konumuz dışında çok fazla bunlara yer veremiyoruz. Onun için yardımcı olduğunuz için çok teşekkür ediyorum ben. Dediğim gibi toplum hizmetinde şimdi çocuklar ailelerinden ne aldıysa toplum içinde de aynı şeyleri, aynı davranışları gösteriyorlar. Aileden bir şey alamadıysa ortak bir dil oluşturmak zor oluyor. Bu tür hizmetlerde ortak bir amaç için belirlenen etkinlikleri yapmaları tabii ki faydalı oluyor...*” şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Toplum hizmeti çalışmalarının öğrencilere farkındalık kazandırdığını belirten K3A2 “*...sosyalleşmesi açısından çok iyi. Farklı kültürden, farklı düzeyde, farklı insanların gelmesi öğrencilerinde özellikle bizim gibi okullarda farkındalık artırılıyor, o açıdan çok destekliyorum.*” ifadesi ile görüşünü açıklamıştır. Öğrencilerin etkinliklere katılmaktan memnun olduklarını belirten öğretmenlerden K1M2 “*...yapılan etkinlik çocukların hoşuna gitti diye düşünüyorum. Zaten zevkle yaptılar ikinci defa da istediler.*” şeklinde görüş bildirmiştir. Öğrencilerin zevkle çalıştığını belirten öğretmenlerden K1M1 “*Biz memnun kaldık çocuklar da memnun kaldı...*” şeklinde görüş bildirmiştir.

Tablo 3’te görüldüğü gibi toplum hizmeti çalışmalarına öğrencilerle birlikte katılan öğretmenlerden 20’si gerçekleştirilen etkinliklerin öğrencilere farkındalık kazandırdığını, 14’ü öğrencilerin bilgi sahibi olmasını sağladığını, dördü kuramsal anlatılan ya da öğretilenlerin somutlaştırıldığını,

öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrendiğini, dördü etkinliklerin faydalı olduğunu, dördü öğrencilere özgüven verdiğini, üçü öğrencilerin eğlenerek öğrendiğini, üçü öğrencilerin bakış açısının geliştiğini, olaylara ya da kişilere artık farklı bakış açılarından da bakabileceğini, üçü öğrencilerin empati yapabilme yeteneği kazandığını, ikisi sorumluluk almayı, ikisi başarıma isteği, ikisi paylaşmayı öğrendiğini, birer tanesi de ayırt etmeyi, iletişim kurmayı, istekli olmayı, saygı duymayı, duyarlılığı, sosyalleşmeyi kazandırdığını, dersin kalıcı olduğunu ve derse motivasyonu artırdığını belirtmişlerdir.

Tablo 3. Toplum Hizmeti Çalışmalarıyla Öğrencilere Kazandırılan Niteliklere İlişkin Öğretmen Görüşleri

<i>Öğrencilere Kazandırılan Nitelikler</i>	<i>f</i>
Farkındalık	20
Bilgi sahibi olma	14
Somutlaştırma yapabilme	4
Faydalı olma	4
Özgüven	4
Eğlenerek öğrenme	3
Bakış açısı kazanma	3
Empati kurma	3
Sorumluluk	2
Başarma isteği	2
Paylaşma	2
Ayırt etme	1
İletişim Kurma	1
İstekli Olma	1
Saygı Duyma	1
Kalıcı olma	1
Duyarlılık	1
Motivasyon	1
Sosyalleşme	1

Toplum Hizmeti Çalışmaları kapsamında yapılan etkinliklerin öğrencilere farkındalık kazandırdığını belirten öğretmenlerden K2A3 *“Onlar, doğal afetlerin insanın hayatını ne derece ciddi yönde etkileyebileceklerini görmüş olmaları gerekiyor ki gördüler anladığım kadarıyla.”*, K3K3 *“Kendilerinin mutlu olduğunu, yaşlıların mutlu olduğunu, aynı zamanda bunun da bir genel olarak da farkındalık kazandıracağını düşünüyorum.”*, K11H3 *“Trafik ile ilgili eksik bilgilerinin tamamlandığını, trafik kurallarını pekiştirdiğini, trafik kazalarının sebeplerini, kazaların olmaması için neler yapılması gerektiği vb. konularda bilgilerinin ve farkındalıklarının arttığını düşünüyorum.”* şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Yapılan etkinliklerin öğrencilerin bilgi sahibi olmalarını sağladığını düşünen öğretmenlerden K1A1 *“... bu bilgilere çok fazla erişimi yok, yani herkesin internete erişimi yok, ya da herhangi bir uzmanla görüşme gibi bir yetkileri yok şu durumda ama hani sizin sayenizde baya bir bilgi edindiler.”*, K1C1 *“Genel olarak kütüphaneyi tanıyorlar ama tabii şimdi işin içinde oldukları için hangi kitabı nerden alabilirler, hangi konuyla ilgili mesela a konusuyla ilgili kitabı nerden alabilirim? Neye göre onları ayırabilirim, istediğim şeyi nasıl bulabilir? Biraz daha ayrıntılı şekilde öğrenmiş oldular.”* şeklinde görüşlerini bildirmiştir. Etkinliklerin öğrencilerin öğrenmelerini somutlaştırdığını düşünen öğretmenlerden K2A2 *“O şey yani etkinlik olarak çok iyi çünkü çocuk kendi yaptığı bir şeyi bir somut olarak görmesi, hep soyut kavramlar üzerinden söylüyoruz ya da yapıyoruz, o olmazsa böyle olur, ama onu fark ederek görmesi somut bir ürüne dönüştürmeleri de çok daha iyi.”* şeklinde, faydalı olduğunu düşünen öğretmenlerden K1B1 *“Öğrenciler biraz daha bilinçleniyorlar. Bilgisi olmadığı konularda bilmedikleri süreçleri vurguluyorlar, faydalı olduğunu düşünüyorum.”* şeklinde, özgüven ve bakış açısı kazandıklarını düşünen öğretmenlerden K1D1 *“Her şeyden önce o sunumu yapan öğrencilerin gerçekten özgüveni çok artmış. Derse bakış açıları değişiyor. Hem bizim dışımızda, alışkın olmadığı hem değer verdiği güvenebileceği bir kurumdan gelen insanlar önünde bir şey sunması onure olmasını sağlıyor.”* şeklinde, öğrencilerin empati yeteneği kazandıklarını düşünen öğretmenlerden, K1M2 *“Özellikle engelliler konusunda yaptığınız etkinlik çok başarılı,..., geçici bir sürede olsa engelli bir halde dışardan bir etkiyle getirilip onu yaşaması daha iyi anlamalarını empati yapmasını sağlıyor...”* şeklinde, öğrencilerin başarıma isteği kazandığını düşünen K15F3 adlı öğretmen *“Öğrencilerde sorumluluk geliştirdi. Bir şeyleri başarıma isteği uyandırdı. Bu etkinlik sayesinde konuya bir giriş de yapılmış oldu.”* şeklinde, öğrencilerin paylaşmayı öğrendiğini ve sosyalleştiğini düşünen K3C3 ise *“Öncelikle paylaşmayı öğrendiklerini düşünüyorum. Büyük çocuklar kendilerine ait şeyleri paylaştılar. Ama aynı zamanda aldıkları hediyeleri birbirleriyle paylaşmayı öğrendiler. Her çocuğa gelen farklı oyuncakları zamanla farklı şekillerde aralarında paylaşarak, değişerek oynayacaklar. Paylaşmayı öğrendiler, sosyalleşmeyi öğrendiler.”* şeklinde, öğrencilerin sorumluluk kazandığını düşünen K15F3 *“Öğrencilerde sorumluluk geliştirdi. Bir şeyleri başarıma isteği uyandırdı. Bu etkinlik sayesinde konuya bir giriş de yapılmış oldu.”* şeklinde, öğrencilerin duyarlı olmayı öğrendiğini düşünen K10H1 *“Trafik bilgilerinin pekiştirdiklerini ve kazalara karşı daha duyarlı olacaklarını düşünüyorum.”*, saygı duymayı öğrendiğini düşünen K1E2 *“Münazara etkinliği öğrencilerim için çok yararlı oldu. Bir konuya hazırlanıp fikirlerini savunmak onlara bir sürü şey öğretti. Hem de birbirlerine ve fikirlerine saygı duymayı öğrendiler.”* şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

Tablo 4'te görüldüğü gibi toplum hizmeti çalışmalarına öğrencilerle birlikte katılan öğretmenlerden altısı etkinliklere ailelerin de katılmasını; dördü etkinliklerde daha iyi malzemelerin kullanılmasını; dördü farklı yerlerde etkinlik yapılmasını; biri alt kademelere yönelik; biri çevre düzenlemesiyle ilgili; biri sergi ve biri kitap kampanyası düzenlenmesini önermiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Toplum Hizmeti Çalışmalarına Yönelik Önerileri

Öneriler	f
Aile katılımını sağlama	6
Daha iyi malzemeler kullanma	4
Farklı mekânlarda etkinlik yapma	1
Alt kademelerde etkinlik yapma	1
Çevre düzenleme	1
Sergi	1
Kitap kampanyası	1
Farklı etkinlikler	1
Sosyal etkinlikler	1

Toplum hizmeti çalışmaları etkinliklerine ailelerinde katılmasını öneren öğretmenlerden K1M1 *"Bu filmi aileler de siz mesela imza aldınız velilere de izletmeniz gerekiyor bence. Ben bir veli olarak, yetişkin bir birey olarak etkilendiğimi düşünüyorum ve çocuklarla bunu paylaştım. Sinema kalitesi hani çok iyi değildi. Sinema ortamında izleneceğini düşünüyordum ben. Ses sistemi ve görüntü olarak farklı olabilirdi."* şeklinde görüşünü ifade etmiştir. Etkinliğin alt kademelerde de uygulanmasını belirten K1N2 *"Bence bu sadece 8. sınıf düzeyi değil de ilkökula bile olabilir. Çocuklar çok akıllı ve çok hassas yani 8. sınıfa gelinceye kadar zaten yani hani ağaç yaşken eğilir deniyor ya hani belki bir anasını geç kalınmış, zararın neresinden dönsen karda ben yine de ilkökul gerekirse 1 de çocukken okula giderken silgi aldı, şöyle böyle ya da kantinde hakkını. Bunun daha da alt sınıf düzeyine indirilirse daha da faydalı olacağını düşünüyorum."* şeklinde öneri sunmuştur. Öğretmenlerden K1B1, *"Belki okuldaki bazı çöp kovalarını da, onları da bu şekilde değerlendirebilirler, daha farklı boya, malzeme kullanarak yapabilirler, etkinliği daha çok geliştirebilirler diye düşünüyorum."*; K1B2 *"Bununla ilgili örneğin dışarıda, bahçede çevre estetiğiyle ilgili uygulamalı olarak bir çalışma yapabiliriz. Hani daha ne yapsak güzel olabilir, çöp kovalarını boyasak mı ya da ne bileyim çeşitli bitki ekimi yapabiliriz, çiçek ekimi olabilir uygun zamanda, düzenlemeyle bazı yerlerin nasıl sınıf içinde olabilir, sınıfımızı daha nasıl güzel gösterebiliriz, sonuçta burası da bir estetik çevre, ya içeride dışarıda uygulamalar yapabiliriz bununla ilgili."*; K1B3 ise *"Bu anlamda, bununla ilgili kim bize yardımcı*

olabilir bilmiyorum ama o bahsettiğin örneğin atık pillerin muhafaza edildiği bir yer ya da atık cam, metal, kâğıt gibi bunların ayrıştırıldığı bir bölümümüz olsa bence çocuklar daha hevesli olur. En azından geri dönüşüm ve normal atık çöpleri hepsini bir araya atıyor bizimkiler. Çünkü neden, o bahsettiğin alanlar ayrı ayrı olmadığı için burada görsellikte çok önemli çocuklar için. Bunları eğer temin edebilirsek çok daha faydalı olabilir gibi geliyor.” şeklinde görüşleriyle etkinliğin farklı yerlerde ve var olan ya da yeni temin edilen farklı malzemelerle yapılması yönünde görüşlerini bildirmiştir.

4. Sonuç ve Öneriler

Toplum, belirli bir bölgede yaşayan, belirli bir toprağa bağlı insanlardan oluşmuş, üyelerinin diğer üyelerle ilişki halinde ortak bir yaşayış tarzını bölüştükleri, üyelerin karşılıklı olarak birbirlerinin varlıklarından haberdar ve bilincinde oldukları ve kendilerine özgü ortak bir kültüre sahip oldukları en büyük bir insan grubudur (Dönmezer, 1994). Birlikte yaşamamanın ve bir toplum oluşturmanın ortak ve zorunlu gereksinimlerini yerine getiremeyen, ortak bir kültür oluşturamayan veya daha önceden oluşmuş ortak bir kültürü yaşatamayan insanların uzun süre bir arada kalmaları, birbirlerinin varlıklarından haberdar ve bilincinde olmayı sürdürmeleri oldukça zordur. Her türlü toplumsal ilişkinin bir bütünü, ancak bu ilişkilerin toplamından daha farklı bir yapı olarak kültürün en büyük özelliği toplumlara bir arada tutma özelliğidir. Toplumsal ilişkilerin, dolayısıyla kültürün yaşaması ve devam etmesi de ancak yeni nesillerin bu ortak kültür ve ilişkilerden haberdar olmaları ve bu kültür ve ilişkiler içerisinde yaşamaları ile mümkün olabilir. Yeni nesillerin bu farkındalığının sağlanmasında ise okullar önemli bir role sahiptir.

Eğitim sürecinde öğrencilerin kazanması istenilen sosyal kazanımlar hemen her dersin öğretim programını içerisinde yer almaktadır. Bunların dışında öğrencilere yönelik toplum hizmeti anlamında sosyal ve kültürel kazanımlar ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliğinde de yer almaktadır. İlgili yönetmelikte toplum hizmetine yönelik eylemler okul-aile işbirliği, okul ve çevresinin güzelleştirilmesi, öğrenciler arası yardımlaşma, okulların ihtiyaçlarının giderilmesi, Türkçeyi güzel ve etkili kullanma, tarihî ve kültürel değerlerimizi korumak ve yaşatmak, toplum kuralları, trafik kuralları, ağaçlandırma ve erozyonla mücadele, yardımseverlik gibi ana temalar altında yer alan 14 kazanımda toplanmıştır. Öğrencilerin toplumu oluşturan diğer bireylerin ya da o toplumun bir bütünsel yapı olarak kendisinin (fiziki çevre, maddi-manevi ilişkiler vb.) gereksinimlerini karşılamak için yaptıkları her türlü çalışmayı toplum hizmeti kavramıyla karşılamak mümkündür. Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliğine göre de toplum hizmeti çalışmaları öğrencilerin; ailesine, çevreye ve topluma duyarlı, gönüllü çalışma bilincine sahip, sorun çözen ve çözüm üreten, resmî, özel, sivil toplum kurum ve kuruluşları ile iş birliği içinde çalışma becerilerini geliştirmiş birer fert olarak yetiştirmeleri için gerçekleştirilmektedir.

Bu araştırma MEB ilköğretim ve ortaöğretim kurumları sosyal etkinlikler yönetmeliği gereğince okullarda araştırmacılar tarafından uygulanmakta olan toplum hizmeti çalışmaları ile ilgili öğretmen

görüşlerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar tarafından hazırlanan etkinlikler okullarda uygulanmış ve bu etkinliklere ilişkin öğretmen görüşlerine başvurulmuştur. Çalışmada, kazanımlara dayalı olarak hazırlanan etkinliklere katılan öğretmenler; yapılan etkinliklerin son derece olumlu ve önemli olduklarını ve öğrencilerin gerçekleştirilen etkinliklerden yeni ve yararlı kazanımlar edindiklerini belirtmişlerdir. Toplum hizmeti çalışmaları aracılığıyla öğrencilerde ortak bir davranış biçimi sergilemenin önemi öğretmenler tarafından ortaya konmuştur. Çocuğun okulda gerçekleştirilen etkinliklerden kazanımlar elde ederek toplumsal olaylara karşı bilinç ve farkındalık kazandığını, bu şekilde ortak bir dil oluştuğu belirtilmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenler, öğrencilerin sosyalleşmesi açısından da bu tür etkinliklerin iyi olduğunu ve öğrencilerin bu tür etkinliklere katılmaktan memnun olduklarını gözlemlemiştir. Gömleksiz ve Kılınç (2015) tarafından yapılan çalışmada da, öğretmenlerin toplum hizmetine yönelik yapılan çalışmaların öğrencilerin sosyalleşmesi, çevreyle işbirliği yapması, grup çalışmalarına imkân vermesi, okulun tanıtımına katkı sunması, yaşama hazırlaması, sorumluluk duygusu geliştirmesi, kendini tanımasına yardımcı olması, milli, ahlaki ve evrensel değerleri kazandırması, kişilik gelişimine katkı sunması, meslekleri tanıması ve problem çözme becerisi kazandırması bakımından katkı sağladığını ve bu yüzden yapılan bu çalışmaları önemli ve gerekli gördüklerine yönelik bulgulara ulaşılmıştır. Benzer şekilde, Ammon, Furco, Chi, ve Middaugh (2002) tarafından yapılan çalışmada, öğretmenlerin toplum hizmeti çalışmalarıyla ilgili pozitif düşünceye sahip oldukları ve bu uygulamaların öğrenci motivasyonunu arttırarak okulu zevkli bir hale getirdiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, toplum hizmeti uygulamaları kapsamında yapılan ders dışı etkinlik ve uygulamaların; daha yüksek bir öz saygı, sosyal gelişme, akademik başarıda artış, suç oranlarında azalmaya neden olduğu (Holland ve Andre, 1987); öğrencilerin güçlü bir kişilik gelişiminde, insanlarla tanışmalarında, çevreye uyum sağlamada, iyi iletişim kurmada ve stres atmada etkili olduğu (Beydoğan, 1994); erken okuldan ayrılma oranlarını azalttığı (Mahoney ve Cairns, 1997); yeni arkadaşlıklar kurma ve yeni beceriler kazanma konusunda öğrencilere katkı sağladığı (Görkem, 2012) bulgularına ulaşılmıştır. Toplum hizmeti kapsamında yapılan diğer araştırmalarda toplum hizmeti çalışmalarına katılanların bu uygulamalardan mutlu olduklarını ortaya koymaktadır (Kocadere ve Seferoğlu, 2013; Bulut, Bulut ve Bulut, 2012; Yıldırım, 2010; Yiğittir ve Ercan, 2012).

Çalışmalara katılan öğretmenler, toplum hizmeti çalışmaları kapsamında doğal afetler, trafik, yaşlılar, engelliler gibi konularda yapılan etkinliklerin öğrencilere farkındalık kazandırdığını, etkinliklerin öğrencilerin öğrenmelerini somutlaştırdığını düşünmektedir. Öğretmenler, öğrencilerin özgüven ve empati kurma yeteneği kazandığını, sorumluluk duygusu geliştirdiğini, duyarlı olmayı öğrendiğini belirtmiştir. Benzer şekilde Emerson (2007) tarafından ilkökul öğrencileri ile yürütülen çalışmada yardıma muhtaç insanlara yardım etme gibi toplum hizmeti çalışmaları katılan öğrencilerde empati duygusunun yüksek olduğu tespit edilmiştir. Oral (2002)'in toplum hizmeti çalışmalarının öğrencilerin sosyal davranışları üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında da öğrencilerin yardım etme, empati, sosyal farkındalık ve iyilik yapmayı içeren sosyal davranışlarının arttığı gözlenmiştir.

Etkinliklere katılan öğretmenler, gerçekleştirilen çalışmaların yetersiz olduğunu belirterek bu çalışmalara ailelerin de katılmasını, etkinliklerde daha iyi malzemelerin kullanılmasını, sergi yapılmasını, kitap kampanyası yapılmasını, etkinliğin farklı yerlerde ve var olan ya da yeni temin edilen farklı malzemelerle yapılmasını önermektedir. Benzer çalışmalarda da katılımcılar ders dışı etkinliklerin ve toplum hizmeti uygulamalarının yetersiz olduğunu ve bazı eksikliklerinin bulunduğu ortaya koymuştur (Gömlüksiz ve Kılınç, 2015; Yiğit, 2008; Şahin, 1995). Gömlüksiz ve Kılınç (2015) tarafından yapılan çalışmada öğretmenler imkânların kısıtlılığı, öğrencilerin ilgisizliği, tanıtım eksikliği, çevre desteğinin az oluşu ve zaman yetersizliği gibi nedenler dolayısıyla çalışmalara katılımı yetersiz görmüşlerdir. Ayrıca aynı çalışmada öğretmenler; okul yönetiminin desteği, okul-çevre işbirliğinin sağlanması, kurumlarla işbirliği yapılması, maddi kaynak ayrılması, çevrenin ihtiyacına göre etkinliklerin düzenlenmesi, kurumların destek vermesi, gönüllü katılımın sağlanması, hizmet içi eğitim verilmesi, öğrenci isteğini artırıcı etkinlikler düzenlenmesi ve yeterli zaman ayrılmasının yapılan bu faaliyetlerin daha etkili olmasını sağlayacağını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin uygulama düzeyinde sundukları bu öneriler dikkate alındığında etkinliklerin uygulandığı kademe, mekân ve araç-gereç seçiminin öğrencilerin etkinliklere yönelik ilgisinde önemli faktör olduğu anlaşılmakta olup bu tarz etkinliklerin tasarlama ve uygulama sürecinde dikkate alınması faydalı olabilir. Diğer taraftan alanyazında pek çok araştırmayla öğrencilerin gelişimine çok yönlü olarak katkıda bulunan toplum hizmeti uygulamalarının okullarda gerçekleştirilmesi, izlenmesi ve değerlendirilmesi konusuna önem verilmeli ve bu süreç takip edilmelidir. Bu sürecin etkili bir şekilde gerçekleşmesi ve amacına ulaşabilmesi için okul ve çevresindeki tüm paydaşların sürece katılımı ve işbirliği sağlanmalıdır.

Kaynaklar

- Alakoç-Pirpir, D., Girgin-Büyükbayraktar, Ç., Yıldız-Çiçek, C., & Konuk-Er, R. (2014).** Okul öncesi öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(2), 539-554.
- Ammon, M. S., Furco, A., Chi, B., & Middaugh, E. (2002, March).** Service-learning in California: A profile of the CalServe service-learning partnerships (1997-2000). *Service-Learning Research & Development Center*, University of California, Berkeley.
- Arcagök, S. (2011).** *Sınıf öğretmenliği anabilim dalındaki topluma hizmet uygulamalarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Beydoğan, M. (1994).** Üniversite öğrencilerinde sosyal etkinlik-spor- gençlik üçgeninde benlik dengelemesi ve arkadaşlık gelişimi ile ilgili bir ön araştırma. *Çağdaş Eğitim*, 195.
- Billig, S. H., & Klute, M. M. (2003).** *The impact of service-learning on MEAP: A large-scale study of Michigan Learn and Serve grantees*. Presentation at National Service-Learning Conference, Minneapolis, MN.

- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. (2006).** *Qualitative resarch for education an introduction to theory and methods.* USA: Pearson International Edition.
- Bulut, M., Bulut, N. & Bulut, A. (2012).** Öğretmen eğitiminde değer eğitimi fırsatı olarak topluma hizmet uygulamaları dersi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 347-357.
- Bulut, B., & Kara, C. (2012).** Sosyal bilgiler dersinde topluma hizmet uygulamaları ve sosyal kulüplerle değerler eğitimi. *IV. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, 4-7 Mayıs, İstanbul.
- Creswell, W. J. (2009).** *Research design qualitative, quantitative and mixed methods approaches.* USA: Sage Publication.
- Çevik-Kılıç, D. B.(2014).** Topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin müzik öğretmeni adaylarının düşünceleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 195-199.
- Dönmezer, S. (1994).** *Toplumbilim.* İstanbul: Beta.
- Driskill, L. J. (2010).** *The status of community service and service-learning in member schools of the council for spiritual and ethical education*, Doctoral dissertation, Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 3419532).
- Ekşi, Z. & Cinoğlu, M. (2012).** Topluma hizmet uygulamaları dersinin değerlendirilmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 3-22.
- Elma, C., Kesten, A., Kiroğlu, K., Uzun, E. M., Dicle, A. N., & Palavan, Ö. (2010).** Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice]*, 16(2), 231-252.
- Emerson, J. (2007).** *Community service learning in catholic schools and its relationship to empathy in elementary school children.* Doctoral dissertation, Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No.1447772).
- Ergül, H. F., & Kurtulmuş, M. (2014).** Sosyal sorumluluk anlayışının geliştirilmesinde topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin öğretim elemanlarının görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 221-232.
- Erkan, S., Uludağ, G., & Burçak, F. (2012).** İlköğretim bölümü öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin algılarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 184- 194.
- Glesne, C. (2012).** Nitel araştırmaya giriş. Orada olmak: Katılımcı gözlem yoluyla anlayış geliştirmek. (Ş. S. Anagün). *Nitel araştırmaya giriş* (A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu, Çev.) içinde 85-134. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Gökçe, N. (2011).** Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 176-194.
- Gömlüksiz, M. N. ve Kılınc, H. H. (2015).** Ortaokullarda sosyal kulüp etkinlikleri kapsamında yapılan toplum hizmeti çalışmalarına ilişkin öğretmenlerin görüşleri. *Turkish Studies*, 10(3), 495-512.
- Görkem, D. (2012).** İlköğretim öğrencilerinin sosyal etkinliklere katılma durumlarının akademik başarılarına etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Gürol, A. & Özercan, M.G. (2010, Mayıs).** *Topluma hizmet uygulaması dersinin uygulamadaki etkililiğinin belirlenmesi*. 9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu, Elazığ.
- Holland, A., ve Andre, T. (1987).** Participation in extracurricular activities in secondary school: What is know, what needs to be know? *Review of Educational Research*, 57 (4), 437-466.
- Kaya, B. (2013).** Social Studies Teacher Candidates' Views on the Community Service Practices Course. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 106, 2419-2425.
- Kesten, A. (2012).** Öğretmen adaylarının ve öğretim elemanlarının bakış açısıyla topluma hizmet uygulamaları dersinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 2125-2148.
- Kılınc, E. ve Dere, İ. (2014).** Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin algıları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40, 209-220.
- Kaf-Hasırcı, Ö., & Sarı, M. (2013).** Öğretim elemanı ve öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik görüşlerinin demokratik vatandaşlık eğitimi bağlamında incelenmesi. *Ijocis*, 3(5), 25-42.
- Kocadere, S. A., & Seferoğlu, S. S. (2013).** Topluma hizmet uygulamaları dersinin işlenişi: Uygulama örnekleri ve sürece ilişkin öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 75-89.
- Kuzucu, K., & Kamer, S. T. (2009).** *Topluma hizmet uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Küçüköğlü, A., Korkmaz, Z. S., Köse, E., & Taşgın, A. (2014).** Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine ilişkin görüşleri üzerine bir inceleme. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 1-26.
- MEB. (2005).** *Millî Eğitim Bakanlığı ilköğretim ve orta öğretim kurumları sosyal etkinlikler yönetmeliği*, 25699, 13 Ocak 2005.
- Millî Eğitim Temel Kanunu. (1973).** *T. C. Resmi Gazete*, 1739, 14 Haziran 1973.

- Mahoney, J. L., ve Cairns, R. B. (1997).** Do extracurricular activities protect against early school dropout?. *Development Psychology*, 33(2), 241-253.
- Oral, G. (2002).** İlköğretimde öğrencilerin sosyal katılımını özendirmeye yönelik bir program. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19(2), 30-44.
- Özdemir, S.M. & Tokcan, H. (2010).** Topluma hizmet uygulamaları dersinin öğretmen adaylarının görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 41-61.
- Patton, M. Q. (2002).** *Qualitative evaluation and research methods* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
- Resmî Gazete. (2005, 13 Ocak).** Millî eğitim bakanlığı ilköğretim ve orta öğretim kurumları sosyal etkinlikler yönetmeliği.
- Sönmez, Ö. F. (2010).** Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersine yönelik görüşlerinin kazanım boyutunda değerlendirilmesi. *The Black Sea Journal of Social Sciences*, 2, 54-71.
- Şahin, Ç. (1995).** İlköğretim okulları 1. kademedeki (ilkokullarda) eğitici kol çalışmalarının yeterliliği üzerine bir araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Şişman, M. (2009).** *Eğitim bilimine giriş* (10. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Talas, M. & Karataş, A. (2012).** Çevre bilincinin geliştirilmesinde topluma hizmet uygulamaları dersinin önemi: Niğde üniversitesi sınıf öğretmenliği programı örneği. *Journal of World of Turks*, 4(1), 107-124.
- Tilki, F. (2011).** *Beden eğitimi ve spor eğitimi alan öğrencilerin topluma hizmet uygulamaları dersini algılama düzeyleri (Sakarya ili örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Uğurlu, Z. & Kırıl, E. (2012).** Öğretmen adaylarının topluma hizmet uygulamaları dersinin işleyiş süreci ve kazanımlarına ilişkin görüşleri. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 59-93.
- Uzuner, Y. (1999).** Niteliksel araştırma yaklaşımı. A. A. Bir. (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (173-193). Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008).** *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, N. (2010).** Kırsal bölgelerde öğrenim gören öğrencilere yönelik sosyal etkinlikler hakkında öğrenci, öğretmen görüşleri ve öğrencilerin özsayıları açısından değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 9(3), 1080-1091
- Yiğit, N. (2008).** Ortaöğretim kurumlarında uygulanan öğrenci kulüplerinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Asım ARI | Zühal ÇUBUKÇU | Pınar GİRMEN | Esra EREN | Ayşe DÖNMEZ | Burak Yasin YILMAZ |
Elif AYDOĞDU ÖZOĞLU | Mikail YALÇIN | Tuğba İNCİ | Yasir ARMAĞAN | Zeynep AKIN | Zeynep KILIÇ

Yiğittir, S., ve Ercan, O. (2012). Sosyal projelerde görev alan öğretmen adaylarının görüşlerinin değerler perspektifinden incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 281-297.

YÖK (2008). *Eğitim fakültelerinde uygulanacak yeni programlar hakkında açıklama.* (http://www.yok.gov.tr/documents/10279/49665/aciklama_programlar/aa7bd091-9328-4df7-aafa-2b99edb6872f adresinden 25.08.2013 tarihinde alınmıştır.